

державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Дод. 1 до вип. 27. – Т. VIII (41) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського простору». – К. : Гнозис, 2012. – С. 26–34.

3. Жданова С. Н. Концептуальные основы эстетического освоения мира учащимися в системе дополнительного образования / С. Н. Жданова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2006. – № 6, т. 1. – С. 99–105.

4. Карловас О. А. Формування естетичної культури особистості в процесі естетизації освіти / Олена Карловас // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2011. – № 2(43). – С. 45–52.

5. Кохан І. І. Естетичне виховання у процесі особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця / І. І. Кохан // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 1(14). – С. 117–119.

6. Настенко Л. Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Лариса Настенко. – К., 2002. – 25 с.

7. Ревенко І. В. Обґрунтування системи підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю до художньо-естетичного виховання підлітків / І. В. Ревенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наук. праць. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 36(89). – С. 349–354.

8. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1972. – 244 с.

9. Титаренко В. П. Теоретичні основи формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання / В. П. Титаренко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наук. праць. – К. ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. – Вип. 26. – С. 505–511.

10. Часова К. С. Гуманізація освіти в Україні: теоретичний аналіз / К. С. Часова // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наук. праць. – К. : ТОВ «Вид. підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. – Вип. 4. – С. 194–201.

11. Якушева С. Д. Эстетическое воспитание в вузе / С. Д. Якушева // Управление качеством высшего образования: теория, методология, организация, практика : в 3 т. : коллективная научная монография. – СПб. : Смольный институт РАО ; Кострома : Изд-во КГУ, 2005. – Т. 1. – С. 351–368.

References

1. Arkhangelsky Y. E. Soviet art in the mirror of totalitarianism / Y. E. Arkhangelsky // Problems of modern science and practice. University V. I. Vernadsky. – 2010. – № 10–12(31). – P. 338–341.

2. Boiko O. P. Aesthetic and aesthetic quality of educational space / A. P. Boyko // Humanitarian Bulletin SHEI «Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University. H. Skovoroda. « – Annex 1 to no. 27. – Vol. VIII (41) : Special Issue «Higher education in the context of Ukraine's integration into Europe.» – K. : Gnosis, 2012. – P. 26–34.

3. Zhdanova S. N. Conceptual bases of aesthetic assimilation of the world pupils in additional education system / S. N. Zhdanova // Bulletin of the Orenburg State University. – 2006. – № 6, Vol. 1. – P. 99–105.

4. Karlovas O. A. Formation of aesthetic culture of the individual in the process of aesthetic education / O. A. Karlovas // Spirituality: Methodology, Theory and Practice. – 2011. – № 2(43). – P. 45–52.

5. Kohan I. I. Aesthetic education in the personal and professional development of future professional / I. I. Kohan // Scientific treasury Education Donetsky region. – 2013. – № 1(14). – P. 117–119.

6. Nastenko L. G. Pedagogical conditions of cultural training of future teachers. Thesis. ... K. Ped. N. : 13.00.04 - Theory and Methods of Professional Education / Larissa Nastenko. – K., 2002. – 25 p.

7. Revenko I. V. Justification of training future teachers of humanities to art-aesthetic education of teenagers / I. V. Revenko // Pedagogy formation of creative personality in higher and secondary schools: technologies. – Zaporozhye : CPU, 2014. – Vol. 36(89). – P. 349–354.

8. Sukhomlinsky V. A. I give my heart for children / V. A. Sukhomlinsky. – K. : Radianska School, 1972. – 244 p.

9. Titarenko V. P. Theoretical Foundations of aesthetic culture of the future teachers of labor studies / V. P. Titarenko // Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience problems. Collected Works. – Kyiv ; Vinnitsa : LTD «Planer», 2010. – Issue 26 – P. 505–511.

10. Chasova K. S. Humanization of Education in Ukraine: theoretical analysis / K. S. Chasova // Process Time Teaching: Theory and Practice. Collected Works. – K. : LLC «Publishing House «Edelweiss», 2013. – Issue 4 – P. 194–201.

11. Yakusheva S. D. Aesthetic education in higher school / S. D. Yakusheva // Quality Management of Higher Education: Theory, methodology, organization, practice: Collective monograph : The 3 volumes. – SPb. : Smolny Institute RAO; Kostroma : KSU Publishing House, 2005. – Vol. 1. – P. 351–368.

Chubareva O. O., Lecturer, National Pedagogical University Drahomanov (Kyiv, Ukraine), gileya.org.ua@gmail.com

Education as a factor in increasing the role of the aesthetic in the axiological field of modern students

Formation of balanced axiological palette of modern youth and students is a matter of urgency state humanitarian policy, in particular the education system. It is particularly important axiological aesthetic dimension of educational training of students, taking into account the fact that the Ukrainian society formed a special request to the specialists who have not only the high level of professional competency, but also the development of civil values and creative aesthetic position. In this context it becomes urgent task aestheticization educational environment education because the values of beauty and creativity through their creative graduates in relation to the profession and responsibility in civic responsibilities will be broadcast in the Ukrainian society as a whole, democratizing and humanizing it. However, only with the active participation of the student community can be embedded in the education axiological orientations and ideals that are important for the full development of young people.

Keywords: people, culture, education, aesthetics, humanization of educational space, creativity.

Чубарева О. А., преподаватель, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (Киев, Украина), gileya.org.ua@gmail.com

Образование как фактор повышения роли эстетического в аксиологическом поле современных студентов

Формирование сбалансированной аксиологической палитры современной молодежи и студентов является неотложным вопросом гуманитарной политики государства, в частности, системы образования. Особенно важно эстетически аксиологическое измерение образовательной подготовки студенческой молодежи с учетом того, что в украинском обществе сформирован особый запрос на специалистов, владеющих не только высоким профессионально-компетентностным уровнем, но и развитыми гражданскими ценностными ориентирами и творческой эстетической установкой. В этом контексте является актуальной задача эстетизации образовательного пространства образования, ведь ценности красоты и творчества через выпускников в их творческом отношении к профессии и ответственности в гражданских обязанностях будут транслироваться в украинское общество в целом, демократизируя и гуманизируя его. Однако только при активном участии студенческого сообщества могут быть внедрены в образовании аксиологические ориентиры и идеалы, важные для полноценного развития самой молодежи.

Ключевые слова: человек, культура, образование, эстетика, красота, гуманизация образовательного пространства, творчество.

УДК 165.75

Готько Н. В., аспірантка, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), epan@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ПРОПЕДЕВТИКА ПРЕДМЕТУ ФІЛОСОФІЇ СУСПІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ: РАЦІОНАЛЬНІСТЬ АНАЛІТИКИ «СОЦІАЛЬНОЇ МОВИ» У МЕТОДОЛОГІЇ НЕГАТИВНОЇ ДІАЛЕКТИКИ

Метою статті є дослідження і системний аналіз змістових, структурних і функціональних характеристик проблем суспільного виховання у контексті мови і раціональності, а також можливостей їх методологічного застосування у сферах суспільного виховання, пізнання, дослідженні процесів функціонування і розвитку суспільства та його інститутів.

Розкривається своєрідність раціональності і мови як ключових понять суспільного розвитку і освіти, аналізується їхній зміст, особливості та механізми реалізації при вивченні передумов і складових історичної суспільної, культурної, духовної і пізнавальної практики людей.

Ключові слова: свідомість, соціальні системи освіти і виховання, негативна діалектика, демократія, раціональність, розум, «техніка звільнення», автентична мова, інтенціональність.

У багатьох формах дослідження і аналізу людського буття, пов'язаних зі сферою взаємодії мови, свідомості,

суспільного виховання, освіти та існування людини розглядаються методології осягнення проблем пізнання світу та життєдіяльності людини в яких звертається увага на такі явища: природа істини; свідомість і її взаємодія з оточуючим світом; смисл і пізнавальні можливості; вплив мовної діяльності на соціальну активність та релігійність людини; психологічний аналіз «ігрових» та «рольових» різновидів поведінки людини у соціальній, духовній та мовній діяльності.

Дослідження вищезгаданих питань проводиться починаючи від розуміння світу людини як єдності смислів, що задаються структурами соціуму, до онтологічного розгляду явища мови, яка постає плюралістичним світом мов людського буття і соціальної взаємодії.

Тому важливо відповісти на питання про те, який інституційний контекст може бути заданий у системах освіти і виховання, щоб вони стали умовою перетворення соціуму на відкрите демократичне співтовариство. Істотною важкістю розвитку теорії і практики демократії освіти є й те, що в існуючих дослідженнях по демократизації вказані напрями, які розглядаються на основі уявлення про демократію, розробленого для розвинутих соціальних інститутів. Тому реалізація вказаної ідеї вимагає, по-перше, уточнення уявлення про демократію відповідно до сучасної соціально-культурної ситуації, а, по-друге, розробки напрямів трансформації освіти як специфічного соціального інституту розвитку людини, в якій вказане уявлення про демократію може бути втілене [1, с. 37].

Вирішення цього завдання обумовлює звернення як до соціальної теорії, що уточнює сучасне уявлення про демократію, так і до теорії освітньої організації. Сучасна соціальна теорія пропонує нове уявлення про демократію (*критична або плюралістична модель*), відмінне від традиційного ліберального розуміння, сутністю якого є подолання відчуження індивіда від суспільства і культури, різноманіття і глобалізації.

У концепції *негативної діалектики* критичної соціальної теорії [6, с. 19] і похідної від неї *«критичної мовно-раціоналістичної соціальної філософії освіти»* (цей міждисциплінарний напрям зараз репрезентують теоретики освіти й виховання, філософи, соціологи, психологи, педагоги, культурологи Д. Келлер, Р. Ліктмен, І. Бенджамін, Р. Якобі, Д. Купер, А. Яппе та ін.) з'являються нові поняття, які займають в ній ключові позиції. Мова йде про внутрішню єдність, конфігурацію безпосереднього, природного, *міметичного* і раціонального, понятійного, загального. Теодор Адорно накидає проект нового типу раціональності, що зберігає переваги понятійності і відновлює раніше «знехтувані» шари досвіду: життєвість, імпульсивність, природність. У парадоксальному духовному феномені міметичне, природне одухотворяється і зростає, а раціональне «пом'якшується» у смислі жорсткого ригоризму, непоступливої однозначності [8, с. 290].

Новий вигляд духовності протиставляється технологічному раціо, заснованому на принципі панування і тому відкидаючому все природне, імпульсивне, соматичне. Адорно цілком справедливо вважає: зрозуміти, що таке раціональність, залишаючись на рівні мислення, неможливо. Її джерела варто шукати у первинному відношенні людини до природи. В історії відношення виражалось природним принципом панування

і придушення, здійснювалося за схемою суб'єкт–об'єкт, що має на увазі однозначний кут зору. Сутність речей розкривається тільки як субстрат господарства, тобто односторонньо і перекошено.

У свою чергу, суб'єкт, який придушує зовнішню природу, повинен приборкати внутрішню природу, утворити не знайому сумнівів самість, здатну стати суб'єктом влади і панування. Потреба у самозбереженні виражається категоріями трансцендентального суб'єкта, *трансцендентальної єдності апперцепції*, які зводять людину винятково до органу мислення і звільненої від усього розслаблюючого, сумнівного, психологічного. Історія просвітництва, є самоствердженням індивіда як самозаперечення, історія жертви і зречення. Людина відрікається від своєї цілісності, життєвості, природності на угоду *організованій самості* [5, с. 58].

Новий тип раціональності починався б з радикальної зміни у відносинах із природою, з подолання принципу панування. Адорно висловлює актуальну ідею про необхідність зміни типу раціональності, про недоліки в сучасних умовах тільки суспільних перетворень: причини катастроф є вкоріненими глибше, у джерелах західноєвропейської цивілізації. Першою умовою повинні стати певне дистанціювання, практична незацікавленість, далекість від меркантильності, і тим самим дійсне наближення до природи. Адорно звертається до поняття «аура» В. Беньяміна: «У сонячний полудень, відпочиваючи, стежити за гірською грядою на обрії чи за гілкою, яка кидає тінь на відпочиваючого, це називається вдихати ауру цієї гори, цієї гілки» [9, с. 89]. Якщо природу не зводити до об'єкта акцій, до потенційного засобу практичних цілей, то вона оживе, стане багатоклірною і багатолікою. Речі, не перекошені аспектом панування, говорять не мовою логічних структур, а особливою мовою констеляції.

Констелятивні відносини, для яких є характерною рівноправність і відкритість, притаманні природі як такій, у той час як логічна ієрархія і логоцентризм породжені суб'єкт–об'єктними відносинами.

Але близьке, пестливе, любовне відношення до природи не означає повернення до архаїчного мімесису, уподібненню і наслідуванню природі. *Міметичне*, одухотворене раціональністю, якісно змінюється, здобуває риси естетичності. І тому нове відношення до природи уточнюється Адорно категорією *природопрекрасного (Naturprächtige)*. Природопрекрасне, вважає він, не може бути порожньою копією, відображенням – традиційно воно так і розумілося, будучи безсилим корективом до насильства над природою. Звичне поняття повинне почати рух і намацати біль рубців від ран, що нанесені людиною, спонукати до негації панування над природою. «Свідомість виростає з досвіду природи тоді, коли воно, як імпресіоністський живопис, охоплює в собі її рубці» [7, с. 47]. Природопрекрасне – це скоріше не наявне, але образ непригніченої, вільної природи. «Прекрасне в природі те, що є як більше того, що є буквально в цьому просторі й у цьому місці... У «Naturprächtige» грають, музично і калейдоскопічно, обмінюючись, природні і суспільні елементи» [8, с. 112].

Мімесис, перетворений раціональністю, не закреслює перспективу продуктивного освоєння природи. Дружнє відношення до природи, навпаки, вперше дозволяє продуктивним силам розвиватися якісно, у той час

як насильство над природою вимагало невимного кількісного росту. Техніка, яка дозволила постати категорії якості, не спотворювала б природу, не позбавляла б її живої, не заспокоїлої багатозначності, але сполучала б принцип реальності, характерний для «раціо» із принципом радості, властивим мімесису. Перевагу подібного проекту альтернативної техніки ніхто не стане заперечувати, як і те, що є потрібною конкретизація, «роботи креслення».

Викорінювання панування в його джерелах звільняє і внутрішню природу. Самість розвивається, особистість деперсоналізується. «Я» позбавляється привілеїв, розчиняючись у багатоцвітті природного. Тіло, втрачаючи тотожність, втрачає чіткі межі, поєднуючись із зовнішньою природою, приймаючи її в себе, немов вливаючи в атмосферу. Справжнє Я, не покликане панувати, не має потреб у твердості і жорсткості, конституюючи з конфігурації міметичного і раціонального. Ідея «розпилення» самості здається найбільш парадоксальною: розплавлення особистості загрожує вилитися в аморфність, нездатність діяти. Але ця думка містить глибокий гуманістичний зміст: самість, тотожність особистості має на увазі можливість маніпулювання. Нетотожність, навпаки, припускає самодетермінацію, відхилення від соціального маніпулювання.

Зокрема, Т. Адорно не декларує єдність мімесису і раціональності. Він шукає і знаходить конкретну форму їхнього співвідношення, у якій цілісність, єдність, ненасильницький синтез здійснюється за рахунок екстремального і вільного розвитку одиничного, міметичного – констеляція розуміється як новий естетичний тип організації понять, збереження цілісності і загальності без придушення особливого, вираження унікальності та одиничності страждання у формі загального. Ідея констеляції, за визнанням йде від Макса Вебера, який закликав не нав'язувати емпіричному досвідові соціальні поняття, але відповідно їх «компонувати». Думку про «компонування» підхопив Вальтер Бенямін, застосувавши новий термін «конфігурації», чи «констеляції», запозичений з астрономії [9, с. 32]. І Адорно, вторуючи Бенямінові й одночасно полемізуючи з ним, звертається до цього поняття вже у ранніх програмних творах.

Допомагаючи історичному факту здійснитися, комбінуються елементи історичної реальності, моделює їх за допомогою точної фантазії, створює їхні констеляції так довго, поки не утвориться фігура, що підкаже рішення. Філософія тому відволікається від будь-якого «константного масштабу» і переходить у естетичну гру образів, безстрашно віддаючись ризику досвіду і починаючи все нові і нові спроби розгадки, інтерпретації історичної реальності. «Усе колишнє буття перетворюється в алегорію» [7, с. 335] і філософія повинна інтерпретувати, розшифрувати «експозицію історії як історії страждання світу». Оскільки історія, що втілюється в алегорії, позбавлена однозначності і продовжує перебувати в потенції, твердий лінійно-логічний зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього вже не визнається. Минуле переміщується в сьогодення, майбутнє тікає у минуле. В основі історії, за Адорно, знаходяться відносини багатозначності і невизначеності. Адорно висловлює плідну думку про нові можливості логічного узагальнення, усі наслідки якого поки ще нами не усвідомлені.

Міметична мова, де ім'я передає сутність і в той же час унікальність речі, і є та мова, на якій висловлювалася б природа, урятована від насильства. Ідею міметичної мови Адорно запозичив у Беняміна, який під впливом «Каббали» уявляв сам акт творення як мовний. Бог висловлює у світ своє ім'я, чії літери і склади, «звучні фігури», організовують колись хаотичну матерію. «Через акт найменування матерія упорядковується, імена сутнісно при цьому ніякі не зовнішні знаки, але структурні образи, які визначають внутрішню форму, духовну сутність речей» [6, с. 45].

Міметична мова тому не позначає, але безпосередньо називає сутність речей, як би переводить мову Бога на людську, стаючи при цьому «міфологізованою» молитвою, «формою божественного імені». Згідно Адорно, до міметичної мови є найближчим усне мовлення. Саме у живому слові, пластичному, податливому, мінливому виражається міметичне, безпосереднє, індивідуальне.

Міметичній раціональності з її узаконеною багатозначністю, дозволеною парадоксальністю властива особлива, естетична негативність, яка не піддається розшифровці за допомогою відомого ключа «трех сторін логічного». Оскільки в констеляції відсутнє виведення з єдиного принципу і всі особливі моменти співіснують в одному логічному часі, гегелівська категорія «зняття», яка монополює зазіхає на пояснення діалектичного заперечення, є потісненою у своїх правах. Не спрямований вектор негативності характеризує констелятивні відносини, а багатомірність.

Естетична і мовна раціональність й дозволяє зробити той коперніканський переворот, про який він заявив на перших сторінках «Негативної діалектики»: усупереч традиції, що йде від Платона, вбачати благо і цінність не у вічному, незмінному, безумовному, а навпаки, у минулому, відкритому, негативному. Саме ця ідея додає колориту незвичайності його негативній діалектиці. Але благом може бути не абстрактне заперечення, яке знехтувало єдність і цілісність, впадаючи у безглузде руйнування, а процесуальна негативність констеляції. У цьому пункті дана ідея прямо перегукується із найбільш злободенними проблемами, які хвилюють людство сьогодні.

Рівнозначність позицій, реалізація загального через відносини особливих моментів, руйнування *логоцентризму*, акцент на негативність, відкритість – ці думки звучать особливо актуально, відповідно до настроїв часу, що висуває ідею правомірності, рівнозначності різних способів життя, здійснення загального через особливе та одиничне [2, с. 13].

Майбутнє глумачиться як нереалізована, подавлена (у формі того, «чого немає») можливість, що існувала у Минулому, однак усунута «сьогоднем» – гнобительсько-експлуатаційною формою, якої набула людська цивілізація вже на самих ранніх стадіях людського розвитку і найбільш адекватною формою якої виявився капіталізм.

Це сукупність можливостей, які були наявними в Минулому, однак усунутих «сьогоднем», що реалізувало тільки одну з можливостей, перетворивши всі інші в неіснуючі, хоча і «реальні», щоправда «реальні» на особливий манер: поза «фактичністю» і «даністю», за її межами – як те, «чого немає», але що повинно бути. Повинно бути хоча б просто тому, що існуюча, реалізована, яка стала «фактом» можливість себе вже вичерпала. Майбутнє – ця нереалізована, але потребуюча

реалізації можливість з'являється як щось більш реальне, ніж «сьогодення», з тієї причини, що воно (Майбутнє) є вкоріненим в нереалізованих можливостях Минулого, тоді як можливість, обрана «сьогоденням», уже реалізувала і вичерпала себе. Перехід від сьогодення до майбутнього має бути «тотальною революцією», абсолютним розривом із сьогоденням, есхатологічною «катастрофою».

Класичний раціоналізм зазнає критики за те, що він орієнтувався на обмежений «буржуазний розум» [12, с. 249], приймаючи частину, до того ж історично обмежену, і в цій своїй обмеженості неістинну, за ціле, за Розум у вищому змісті. Гегелівська діалектика, виявляється, таким чином, історичною діалектикою «буржуазного розуму», історією придушення ним істинного Розуму, історією підміни останнього збочено–обмеженим (гнобительським) змістом. Ідея розуму – це недіалектичний момент у філософії Гегеля, тому що німецький мислитель сприйняв специфічно історичну форму розуму, у якій той виступив у гегелівські часи за реальність Розуму, як такого, а це було не що інше, як пристосування розуму до «гнобительських соціальних інститутів» – пристосування, яке увічне «несвободу» [10, с. 57].

У своїй загальній формі, специфічно західна ідея розуму здійснилася в системі матеріальної та інтелектуальної культури (економіці, техніці, «способі життя», науці, мистецтві), що знаходить свій повний розвиток в індустріальному капіталізмі, і система цього розуму виявляє тенденцію до специфічного типу панування, яке стає долею сучасного періоду, – до раціональної бюрократії. «Формальна раціональність», постала як «капіталістична раціональність» – і ніяка інша; це раціональність «абстракції», що редукує якість до кількості і виступає на цій основі як «універсальна функціоналізація», перетворення в «чисту функцію» усього і вся. «Абстрактний розум» і розум, який здійснює панування над природою і людиною, – це є одним і тим же. Розум, що виступає як «формальний» і «технічний», – це і є буржуазний розум, розум у кінцевому рахунку капіталізованого панування над природою і людиною. «Формальність» і «абстрактність», «технічність» і «маніпулятивність» – це, як стверджує Г. Маркузе, «синонімічні визначення буржуазного розуму» [10, с. 76].

У силу відзначеного вище, поняття «буржуазного розуму» одержує логічно послідовне вираження в понятті «раціональної бюрократії», яка здійснює керування суспільством на основі «даних науки», тобто на основі усе того ж «формального раціо». У спеціалізованому науковому керівництві, здійснюваному бюрократичним апаратом капіталістичного суспільства, реалізується «найформальніше» і «найраціональніше» панування – це «уречевлення», що постало «як розум» – цей *«апофеоз уречевлення»*. Але якщо раціональність втілюється в бюрократичному керівництві і тільки в ньому, то, отже, реальна влада, влада, яка надає закони і визначає зміст формально–бюрократичної діяльності, повинна постати як «ірраціональна». Таким чином «поняття розуму» розкриває свій істинний зміст у понятті «харизми».

А це означає, що «формальна раціональність» призвела в кінцевому рахунку до виявлення ірраціонального, нерозумного характеру свого власного змісту, змісту «буржуазного розуму»: раціональність обернулася ірраціональністю, розум – нерозумним. І разом з тим усе, створене на основі цього «розуму», знайшло,

свою нерозумність та ірраціональність, більш того, усе, створене на основі «буржуазного розуму», знайшло себе як втілення нерозумності та ірраціональності панування над природою і людиною – капіталістичним пануванням.

А тим самим, виявилось і те, що «формальна раціональність» є не такою вже і «формальною», а «технічний розум» вже не є суто «нейтральним» у своїй «технічності». Як істинний зміст того й іншого на поверхню сплигло саме панування, «формальність», же і «технічність» буржуазного раціо постали в якості його ідеології. Щоправда, це – ідеологія особливого роду: втілювана в техніці, у речах, створених з її допомогою, в усьому предметному світі «капіталістичної цивілізації».

Поняття *технічного розуму* – ймовірно, саме є ідеологією. Не тільки його застосування, але вже сама техніка – це панування (над природою і людиною), методичне, наукове, розраховане і панування, що розраховує. Визначені цілі й інтереси панування не просто нав'язуються ззовні і заднім числом технічному апаратові – вони входять вже в саму його конструкцію; техніка постає як відповідний обставинам суспільно–історичний проект: у ньому запроєктовано те, що припускає зробити з людиною і речами суспільство і пануючі в ньому інтереси. Така мета панування є «матеріальною» і належить до форми самого технічного розуму.

До специфіки капіталізованої системи суспільства та його інститутів (зокрема – освіти, моралі, виховання), систем, відноситься те, що вона «абстрагується» від людини, є байдужою до її потреб і саме завдяки цій своїй байдужості стає усе більш продуктивною, методичною і раціонально розрахунковою. Але якщо технічний розум викриває себе в такий спосіб як політичний, то тільки тому, що він із самого початку був цим технічним і цим політичним розумом: обумовленим і обмеженим за допомогою визначеного інтересу панування. У якості політичного технічний розум є історичним [11, с. 92]. Звідси робиться висновок про минулий характер цього розуму, про можливість замінити його якісно новою раціональністю, на основі якої «технічний розум» може стати «технікою звільнення» і моделлю освіти/виховання.

Негативна діалектика саме у своєму другому образі – не прориву і руйнування, а багатшарового заперечення – включається у сьогоденні роздуми і суперечки про долі світу.

Але виразити ці можливості існуючого, які є наявними у модусі того, «чого немає», можливо тільки одним способом: «тотальним» руйнуванням існуючого, його «даності» і «фактичності». А це означає: навіть просте адекватне відтворення «того, що є», яке припускає облік скасованих ним можливостей (те, «чого немає»), тому що тільки так існує може бути відтворене в його справжній реальності, неможливе без повної ліквідації, хоча б уявної, усієї «даності» і «фактичності», так само як і усієї «мови фактів» і всіх теорій, які являють собою систематизацію цієї «мови». Тут існує внутрішній зв'язок між діалектичною думкою і прагненням зруйнувати владу фактів над світом і говорити мовою, яка не є мовою, що спирається на факти.

Оскільки сили, які викликали до життя «дані факти», що базують на них свою владу і розглядають цю останню як владу «самих фактів», виявляють тенденцію стати «тоталітарними», погрожуючи поглинути будь–які опозицію і нав'язати усім систему мислення, що спирається на згадані «факти», остільки будь–яка

мова, що заперечує ці «факти», виявляється усе більш ірраціональною, темною і штучною.

Засновники теорії мовних актів Дж. Остін та Дж. Сьорль акцентують увагу на **контексті використання мови**, а саме на тому, що не є даним в самому використаному виразі. Тобто йде мова про смисл акту мови. Направленість мовного акту до інших мовних або **парамовних** (які здійснюються за допомогою невербальних засобів) актів припускає їхню залежність від того, що називають «фоном невимовлених допусків і практик», а також «здогадами», «думками», «поглядами», «бажаннями», «намірами» та іншими «контекстуальними особливостями комунікативної ситуації». Особливість мовних актів полягає в тому, що вони відносяться до ментальної сфери суб'єкту, являючи собою певні **інтенціональні стани** (від англ. *intention* – «намір») і виражають певну ментальну направленість суб'єкта.

Інтенціональність не є чимсь необхідним лінгвістичним. Д. Сьорль приходять до висновку, що не інтенціональність є висхідною від мови, а, навпаки, мова є похідною від інтенціональності: «Мова виводиться з інтенціональності» [4, с. 105].

На загальній основі прагнення до такої от мови, у «обрі» якого «факти», віднесені до того, «чого немає», втрачають свою реальність і об'єктивність, і «зустрічаються» «діалектика і поетична мова» – мова Малларме і Валері, сюрреалізму і Б. Брехта. «Загальний елемент», що поєднує діалектику й абстракціоністські течії мистецтва, системи освіти і виховання, полягає у пошуку «автентичної мови» – мови заперечення, зрозумілою як «Велика Відмова прийняти правила гри крапленими картами», нав'язані тими, хто має вигоди з «існуючих фактів», панує від їхнього імені [4, с. 69]. Завдання цієї «автентичної мови» полягає в тому, щоб зробити присутнім «відсутнє» (те, «чого немає»), тому що велика частина істини укладена саме в ньому: у нереалізованих можливостях сьогодення, у Майбутньому, яке має набагато більшу реальність та істинність, ніж сьогодення, яке загрузло в «даному» і «наявному».

Ж. Лакан називає «свою формулою» наступну констатацію: *не суб'єкт щось говорить, а через нього щось мовиться*. Тобто, щоб звільнити мовлення суб'єкта, аналітична техніка вводить його у мову його бажання, тобто в *первинну мову*, на якій він говорить символами симптому. Цей виявлений символізм і є мовою. Усі ці символи відносяться до тіла, до відносин рідства, до народження, життя, смерті. Щоб стати дієвим, йому (символу) достатньо бути почутим. Звідси і властивість мовлення – дати зрозуміти те, що у ньому не висловлено, у силу його здатності «нагадувати» [3, с. 42].

Щось раптове, моментальне реалізується до спочиваючого, триваючого. Таке «загальне» Т. Адорно й називає «*ненасильницьким синтезом*», безпосереднім опосередкуванням. Констеляція утворить зовсім новий тип зв'язку загального та особливого, цілого і його моментів порівняно з дискурсивно-логічним мисленням. Технічна раціональність відтворювала на рівні логіки реальний принцип панування, підлаштовування особливого під загальне, що виражалось в ідеї системи: вивести весь зміст із єдиного першопринципу. Констеляція ж повинна слідувати зовсім іншому принципу: не підлаштовування особливого під загальне, не виведення з першопринципу, але примирення, рівнозначність моментів. Виразна сила

й артикуляція переносяться з загального на особливе, на деталі. Висуваючи на перші ролі особливе, він хоче його мислити і тому визнає необхідність загальності, цілісності, синтезу.

Понятійність, загальність, цілісність здійснюються не відповідно до принципів дискурсивного раціо, але виявляються вперше у відносинах одиничних моментів, що змінюються, у вічному становленні, круговороті, де ці окремі моменти самі перетворюються, розпливаються, трансформуються.

Виходячи з цього, Лакан формулює **висхідну форму** будь-якого людського мовлення: *форма, в якій висловлюється мова, сама по собі слугує визначенням суб'єктивності, тобто мова посилається на дискурс іншого*. В якості мови він наділений вищою функцією мовлення, оскільки вкладаючи в адресата деяку нову реальність, мовлення втягує в ситуацію і свого автора. Виділяючи функції мовлення і мови, Лакан відзначає, що виконуючи функцію символізації, мовлення спрямоване на трансформацію суб'єкта, якому вона адресується за допомогою встановлення його зв'язку з мовлячим, тобто створення ефекту означаючого.

Тому **функцією мови** (і на особистісному рівні, і в загальносоціальному, і зокрема, освітньо-виховній сферах) і є не *інформвання*, а *нагадування* – те, що я шукаю у мовленні – це відповідь іншого. Те, що створює мене як суб'єкт – це моє запитання; щоб отримати визнання від іншого я кажу, що те, що було, лише з урахуванням того, що буде. Щоб знайти його, я називаю його на ймення, яке, відповідаючи мені, він повинен або прийняти, або відкинути. *У мові я ідентифікую себе, але лише для того, щоб загубити себе у ній як об'єкт* [3, с. 79].

Список використаних джерел

1. Джохадзе И. Д. Демократия после Модерна. – М.: Практис, 2006. – 112 с.
2. Зинченко В. В. Инструменталистский прагматизм, общественное развитие и неопрагматическая модель социального менеджмента // Актуальные вопросы педагогики, психологии, социологии. – Махачкала: Дагестанский государственный педагогический университет. – 2012. – Вып. 1. – Т. 3. – 256 с.
3. Лакан Ж. Функция и поле речи и языка в психоанализе. – М.: Гнозис, 1995. – 192 с.
4. Серль Дж. Р. Природа интенциональных состояний // Философия. Логика. Язык. – М.: Прогресс, 1987. – 336 с.
5. Adorno T. W. Einleitung in die Musiksoziologie. Zwölf theoretische Vorlesungen. – Frankfurt a.M., 2008.
6. Adorno T. W. Negative Dialektik. – Frankfurt a.M.: Akademie, 2006. – 224 s.
7. Adorno T. W. Prismen. Kulturkritik und Gesellschaft. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2013. – 283 s.
8. Adorno T. W. Quasi una fantasia. Musikalische Schriften II. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1963. – 440 s.
9. Benjamin W. Charles Baudelaire. Ein Lyriker im Zeitalter des Hochkapitalismus. Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Rolf Tiedemann. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 47.5. Auflage. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1990. – 216 s.
10. Marcuse H. Kritik der reinen Toleranz. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1993. – 127 s.
11. Reich Ch. The Greening of Society. – New York: Bantam Books, 2007. – 306 p.
12. Žižek S. Psychoanalysis and post-marxism. The Case of Alain Badiou / Žižek S. // The South Atlantic Quarterly. – Durham, Spring, 2008. – Vol. 97, №2. – P. 235–261.

References

1. Dzhohadze I. D. Demokratiya posle Moderna. – M.: Praktis, 2006. – 112 s.
2. Zinchenko V. V. Instrumentalistskiy pragmatizm, obshchestvennoe razvitiye i neopragmaticheskaya model sotsialnogo menedzhmenta //

Aktualnye voprosy pedagogiki, psichologii, sotsiologii. – Mahachkala: Dagestanskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet. – 2012. – Vyp.1. – T.3. – 256 s.

3. Lakan Zh. Funktsiya i pole rechi i yazyka v psichoanalize. – M.: Gnosis, 1995. – 192 s.

4. Serl Dzh. R. Priroda intentsionalnyh sostoyaniy // Filosofiya. Logika. Yazyk. – M.: Progress, 1987. – 336 s.

5. Adorno T. W. Einleitung in die Musiksoziologie. Zwölf theoretische Vorlesungen. – Frankfurt a.M., 2008.

6. Adorno T. W. Negative Dialektik. – Frankfurt a.M.: Akademie, 2006. – 224 s.

7. Adorno T. W. Prismen. Kulturkritik und Gesellschaft. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2013. – 283 s.

8. Adorno T. W. Quasi una fantasia. Musikalische Schriften II. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1963. – 440 s.

9. Benjamin W. Charles Baudelaire. Ein Lyriker im Zeitalter des Hochkapitalismus. Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Rolf Tiedemann. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft 47.5. Auflage. – Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1990. – 216 s.

10. Marcuse H. Kritik der reinen Toleranz. – Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag, 1993. – 127 s.

11. Reich Ch. The Greening of Society. – New York: Bantam Books, 2007. – 306 p.

12. Žižek S. Psychoanalysis and post-marxism. The Case of Alain Badiou / Žižek S. // The South Atlantic Quarterly. – Durham, Spring, 2008. – Vol.97, №2. – P.235–261.

Hot'ko N. V., graduate student, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), lepan@ukr.net

Social propaedeutics of the subject of philosophy of public education: a rational analysis of «social language» in the methodology of negative dialectics

The aim of the article is the study and systematic analysis of the substantive, structural and functional characteristics of public education in the context of language and rationality, and their methodological applications in the areas of public education, the knowledge, the study of the processes of functioning and development of society and its institutions.

Reveals the originality of rationality and language as the key concepts of social development and education, analyzes their content, features and mechanisms of realization in the study of the historical prerequisites and components of social, cultural, spiritual and cognitive practices of people.

To the specifics of the capitalized system of society and its institutions (in particular education, morality, education) systems, is that it is «abstracted» from the man who is indifferent to his needs and it is thanks to this indifference becomes more productive, methodical and rational calculation. But if the mind reveals itself thus as political, because he from the start was technical and the political mind: due to limited and with a specific interest of domination. As a political technical reason is historical. Hence the conclusion about the transitory nature of mind, about the possibility to replace it with a new quality of rationality, which is the basis of «technical intelligence» can become a «technology of liberation» and a model of the education/training.

Keywords: consciousness, social system of education and upbringing, negative dialectics, democracy, rationality, the mind, «technology of liberation», authentic language, intentionality.

Готько Н. В., аспірантка, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), lepan@ukr.net

Социальная пропедевтика предмета философии общественного воспитания: рациональность аналитики «социального языка» в методологии негативной диалектики

Целью статьи является исследование и системный анализ содержательных, структурных и функциональных характеристик проблем общественного воспитания в контексте языка и рациональности, а также возможностей их методологического применения в сферах общественного воспитания, познания, исследовании процессов функционирования и развития общества и его институтов.

Раскрывается своеобразие рациональности и языка как ключевых понятий общественного развития и образования, анализируется их содержание, особенности и механизмы реализации при изучении предпосылок и составляющих исторической общественной, культурной, духовной и познавательной практики людей.

Ключевые слова: сознание, социальные системы образования и воспитания, негативная диалектика, демократия, рациональность, ум, «техника освобождения», аутентичный язык, интенциональность.

* * *

УДК 124.4+124.5:316.6

Лавлинский Р. А., кандидат философских наук, доцент, Донецкий национальный университет экономики и торговли им. Михаила Туган–Барановского (Украина, Кривой Рог), mercuriy84@mail.ru

Николенко К. В., старший преподаватель, Донецкий национальный университет экономики и торговли им. Михаила Туган–Барановского (Украина, Кривой Рог), Kseniya_nikolenko@mail.ru

ПРОБЛЕМА КРЕАТИВНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Проанализировано значение и роль креативности в условиях получения образования, прослежено личностные приоритеты и влияние на них креативной составляющей.

Для изучения феномена креативности в ретроспективе использовался исторический метод; анализ, синтез, обобщение – применялись в рассмотрении данного феномена на всех уровнях его существования.

Показана роль креативности на уровне личности, исследованы источники креативности, проанализирован аксиологический ценз образовательного процесса, выделены составляющие креативного процесса и личности.

Впервые рассмотрена креативность как аксиологическая составляющая образовательного процесса, выделен субъективный уровень креативности личности в рамках объективного образовательного процесса.

Материалы исследования могут использоваться при изучении таких дисциплин как философия, социальная философия, педагогика, психология, культурология и др.

Ключевые слова: креативность, креативный процесс, креативное мышление, система образования, образовательный процесс.

(статья друкується мовою оригіналу)

В современном мире отсутствуют жесткие статичные основания, которые бы ограничивали креативный акт (например, в области высоких технологий, как предпосылка роста экономики), способствовали бы строгому соблюдению образца в выполняемой деятельности. Это способствует не просто развитию личности вообще, а высвобождает креативную активность отдельных лиц и общества в целом. На наш взгляд это один из факторов, обуславливающих интерес к феномену креативности, и с его помощью объясняется ее проявление во всех сферах жизни человека и ее интерпретация как аксиологической составляющей. Креативность является предпосылкой и продуктом общественного устройства, основанного на сознательном руководстве и планировании своей деятельности на основе всеобщей ценности креативности.

Вопросы креативности личности рассматривались в контексте личностных составляющих (Г. М. Юшкова, И. Ю. Максимова, С. И. Долуханов), также данный феномен анализировался как социальный компонент (Т. Амбайл, А. Н. Лук, Т. Г. Русяева, Е. Кельнер). Также осуществлялись попытки проследить феномен креативности в процессе учения, так анализировались методы и способы получения креативной информации (В. П. Мальцев) и осуществлялись поиски источников креативности внутри самой личности (И. Т. Кучерявий, О. И. Клепиков).

В условиях информационного общества, интеграционных и глобализационных процессов современности, креативность становится неременным требованием дальнейшего совершенствования условий существования. «Общество нуждается в стимулировании видов творчества и креативного процесса как такового. Такая устремленность позволяет преодолеть границы знания, выйти за пределы самости, является непрерывной